

depletion of natural resources. The extent of devastating effects of industrial model of agriculture development, which is oriented on economic growth without social and environmental price of its growth is revealed. Retrospective analysis of entry in international practice like formal institutional status of an alternative model in which an economic function of a branch (production and income) is balanced with ecological (conservation potential land) and social (food security) is realized. Basic principles of ecologically oriented agriculture as a factor in long-term food security are formulated.

Keywords: agricultural production, food safety, environmental farmland, saving agriculture, ecological and socio-economic model.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 10(163): 51-57

УДК 336.77

JEL: B41; C46; E51; E58

С. Науменкова, д-р екон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОБСТЕЖЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ НА КРЕДИТНОМУ РИНКУ: ДОСВІД ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

У статті розкрито підходи центральних банків до обстеження умов банківського кредитування для оцінки впливу нецінових факторів на збалансованість кредитного ринку. Обґрунтовано висновок про необхідність моніторингу кредитного ринку України та обстеження доступності кредитів для певних категорій позичальників (бізнесу та населення) на основі імплементації зарубіжного досвіду.

Ключові слова: кредитний ринок, центральний банк, обстеження банківського кредитування, дифузний індекс, посилення умов кредитування.

Постановка проблеми. Збалансованість попиту та пропозиції на кредитному ринку має важливе значення для ефективного функціонування економіки та забезпечення фінансової стабільності. Як правило, економічні дослідження впливу кредитного каналу трансмісійного механізму на економічні процеси мають відчутно виражений макроекономічний контекст, пов'язаний переважно зі зміною процентних ставок, а саме – з цінними умовами банківського кредитування. Вплив факторів мікрорівня не досліджувалися повною мірою. Це, по-перше, пов'язано з індивідуальним характером кредитних угод, що впливає на доступність інформації про нецінові умови надання кредиту, а саме, – про розміри та строки кредиту, вимоги щодо забезпечення виконання зобов'язань за кредитною угодою, платежі та комісії, вимоги до оцінки кредитоспроможності позичальників та ін. По-друге, має місце неоднорідність кредитних стандартів, тобто внутрішніх нормативів та критеріїв, якими керуються банківські установи при формуванні власної кредитної політики. Зміна умов банківського кредитування впливає на доступність кредитних ресурсів для певних категорій позичальників, що, в свою чергу, призводить до змін у попиті і позначається на вартості позикових коштів. З огляду на це, особливої актуальності набуває поглиблення досліджень збалансованості кредитного ринку на основі моніторингу умов банківського кредитування та вивчення індивідуальних переваг клієнтів. Крім того, існуючі розбіжності у методичних підходах центральних банків щодо формалізації результатів обстежень для визначення змін у попиті на кредитному ринку з урахуванням нецінових факторів впливу та доступності кредитів для різних категорій позичальників, а також відсутність аналогічної моніторингової практики на кредитному ринку України обумовило спрямованість дослідження та визначило зміст статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Запровадження центральними банками нових методів та інструментів оцінювання попиту на кредитному ринку знайшло відображення в офіційних документах центральних банків провідних країн світу. Так, обстеження ситуації щодо умов банківського кредитування проводять ЄЦБ [1, 2], ФРС [3, 4], а також центральні банки більш як 20 країн світу. Питання впливу умов банківського кредитування на показники кредитного ринку та

макроекономічні показники знайшли відображення в роботах зарубіжних вчених К. Лоуна і Д. Моргана [5], Т. Куннінггема [6], Г. Бондт і А.Маддалоні [7]. Питання збалансованості кредитного ринку та впливу кредитної експансії на економічне зростання досліджували Лоун К. та Морган Д. [5]. Прикладні аспекти аналізу та інтерпретації обстежень умов банківського кредитування знайшли відображення в роботах російських авторів А. Єгорова, А. Кармазіної, О. Чекарьової [8], С. Моїсеєва [9], В. Маєвського [10], О. Радевої [11], білоруських дослідників А. Назарова та Д. Булови [12]. Серед вітчизняних вчених ця проблема є мало досліджуваною та знайшла відображення в статтях С. Міщенко [13], Н. Слав'янської [14].

Мета статті – розкриття змісту основних етапів обстежень умов банківського кредитування, здійснюваного центральними банками різних країн світу на основі використання ключових індикаторів, а також обґрунтування напрямків моніторингу збалансованості попиту та пропозиції на кредитному ринку для можливої імплементації Національним банком України для умов вітчизняної практики.

Результати. Дослідження збалансованості попиту та пропозиції на кредитному з урахуванням впливу цінних і нецінових факторів обумовлює пошук і запровадження у банківську практику нових підходів.

Для цього центральні банки багатьох країн в кінці 1990-х – на початку 2000-х років почали проводити обстеження з питань доступності банківських кредитів для позичальників. Обстеженню підлягають умови щодо надання кредитів за категоріями позичальників та видами, а також внутрішні та зовнішні фактори впливу на зміну кредитних стандартів. Так, індивідуальні клієнти формують попит на кредити залежно від індивідуальних переваг, а банківські установи впливають на пропозицію на кредитному ринку з урахуванням власної кредитної політики банку, стану кредитного портфеля та інших, у т.ч. макроекономічних факторів.

Вперше вибіркоче обстеження умов банківського кредитування було організоване ФРС та здійснене в США в 1964 р. З того часу ФРС здійснює щоквартальне опитування старших кредитних фахівців стосовно умов кредитування (*Senior Loan Officer Opinion Survey on Bank Lending Practices – SLOOS*). Результати обстежень умов банківського кредитування опублікуються

щоквартально перед засіданням Комітету ФРС з грошово-кредитної політики [3, 4].

Упродовж останніх років обстеження умов з питань банківського кредитування набувають все більшого поширення. Сьогодні його проводять центральні банки більш як 20 країн і ЄЦБ (з 2002 р.). Серед країн СНД такі обстеження здійснюються у Вірменії (2008), Білорусії (2011), Казахстані (2007), Росії (2009). Реалізацію пілотного проекту щодо обстеження умов банківського кредитування в 2011 р. планувалося розпочати в Україні. За інформацією, що публікується центральними банками, цілі, задачі та методологія обстежень у більшості країн співпадають, разом з тим мають місце певні відмінності у характеристиках обстежень (табл. 1).

Як свідчить зарубіжна практика, найбільш важливіми етапами обстеження умов банківського кредитування є такі:

1. формування вибіркової сукупності банків для опитування;
2. формулювання переліку запитань для основних категорій позичальників;
3. розрахунок індексів змін умов банківського кредитування;
4. визначення підходів для оцінювання впливу змін умов банківського кредитування на обсяги кредитування та макроекономічне зростання.

Розглянемо більш детально зміст основних етапів та особливості підходів центральних банків до проведення обстежень та вивчення попиту на кредитному ринку.

I етап. Формування вибіркової сукупності банків для опитування

В США кількість банків-респондентів, які беруть участь в обстеженні, змінюється. Спочатку до опитування на основі SLOOS було залучено 120 банків США. Але з часом їх кількість суттєво скоротилася. Так, у 2009 р. функцію респондентів виконували 52 місцевих банки та 21 філія іноземних банків. У липні 2014 р. до опитування умов кредитування було залучено 75 американських банки та 23 відділення та представництва іноземних банків у США. [3]. Участь банків в опитуванні є добровільною, але при визначенні переліку банків-респондентів, що беруть участь в опитуванні, перевага надається банкам, які репрезентативно представляють основні регіони країни, не є афілійованими один із одним; є філіями банків країн, обсяги операцій США з якими максимальні.

Так, у США до категорії банків, залучених ФРС до SLOOS, у липні 2014 р. увійшли банки з розміром активів понад 20 млрд. дол. США станом на 31.03.2014 р. Частка активів цих банків у загальному обсязі активів діючих у США банків дорівнювала майже 70%.

Крім того, додатково проводяться регіональні обстеження, у яких задіяна значна кількість банків. Наприклад, у 2011 р. у програмі обстеження Федерального резервного банку Канзасу брали участь близько 240 банків. Як свідчить практика, у більшості країн банкам-респондентам, що беруть участь у обстеженні, належить від 60% до 85% кредитного ринку.

ЄЦБ при обстеженні умов кредитування у квітні 2014 р. до складу групи банків-респондентів залучив 137 банківських установ з усіх країн Єврозони [3, С.1].

У Російській Федерації, починаючи з II кварталу 2009 р., здійснювалося обстеження умов банківського кредитування, до якого було залучено 50 банків, а у I кварталі 2013 року в обстеженні брали участь вже 62 найбільших банків, кредитний портфель яких перевищував 80% російського кредитного ринку [17].

II етап. *Формулювання переліку запитань для основних категорій позичальників.*

На цьому етапі розробляється деталізований перелік запитань для виявлення змін в умовах банківського кредитування для окремих категорій позичальників залежно від впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Як правило, до основних категорій позичальників належать корпоративні клієнти, підприємства малого та середнього бізнесу, населення.

У США обстеження умов банківського кредитування здійснюється за найбільшою кількістю запитань. Так, анкета ФРС для обстеження умов кредитування містить 32 запитання [3, 4].

Перша група запитань призначена для обстеження умов бізнес-кредитування (запитання з 1-го по 14-те), за напрямками: комерційне та промислове кредитування; кредитування для придбання комерційної нерухомості. Обстеження умов бізнес-кредитування у США здійснюється окремо для великих та середніх фірм (зі щорічним обсягом продажу понад 50 млн. дол. США) та малих фірм, щорічний обсяг продажу яких не перевищує 50 млн. дол. США.

Друга група запитань розроблена для обстеження умов кредитування домогосподарств (запитання з 15-го по 32-е) та стосується кредитування житлової нерухомості, іпотечного кредитування, програм іпотечного рефінансування, споживчого кредитування.

Спрямованість запитань є достатньо важливою з огляду на конкретизацію, насамперед, нецінових параметрів банківського кредитування. Вона стосується розкриття внутрішніх умов, які пов'язані з кредитною політикою банку, а також враховує вплив зовнішніх для банку факторів, таких, як зміна кон'юнктури кредитного ринку, операції центрального банку, ситуація у нефінансовому секторі та ін.

Так, наприклад, у США обстеження умов кредитування нефінансових корпорацій (великих та середніх фірм, а також малих фірм) здійснюється за такими 8 (a. – h.) основними позиціями [3]:

- a. Максимальний розмір кредитної лінії.
- b. Максимальний термін кредиту або кредитної лінії.
- c. Вартість кредитної лінії.
- d. Зміни процентних спредів (розширення – посилення вимог; звуження – послаблення вимог).
- e. Додаткові надбавки для більш ризикових позик.
- f. Зобов'язання за умовами кредитного договору;
- g. Вимоги до забезпечення;
- h. Умови щодо застосування опціонів на відсоткову маржу.

Таблиця 1. Основні характеристики обстежень умов банківського кредитування, проведених центральними банками окремих країн світу у 2009 –2014 рр.

Показники	ФРС	ЄЦБ	Банк Англії	Банк Японії	Банк Канади	Національний банк Угорщини	Національний банк Казахстану	Банк Польщі	Банк Росії
Мета обстеження	Дослідження змін пропозиції та попиту на банківські кредити протягом останніх трьох місяців; виявлення зв'язку між зміною умов кредитування та динамікою ВВП.	Поглиблення ролі банківського кредитування в бізнес-циклах і процесі монетарної політики в Єврозоні.	Вирішення завдань монетарної політики, забезпечення фінансової стійкості, оцінка впливу зміни кредитних умов на поведінку домашніх господарств, бізнесу та загальну економічну перспективу.	Виявлення тенденцій кредитування ринку кредитів, визначення його ролі в бізнес-циклах, процесі монетарної трансформації та прийнятті рішень з монетарної політики.	Виявлення тенденцій банківського кредитування, визначення його ролі в бізнес-циклах, процесі монетарної трансформації та прийнятті рішень з монетарної політики.	Вивчення динаміки кредитування та оцінка впливу неринкових факторів зміни умов кредитування з метою врахування в грошово-кредитній політиці.	Виявлення тенденцій в зміні попиту та пропозиції на кредитному ринку, аналіз політики банків і оцінка доступності кредитів.	Виявлення тенденцій розвитку кредитного ринку, аналіз політики банків і оцінка доступності кредитів.	Оцінювання ситуації на кредитному ринку для прогнозування змін умов кредитування та обчислення показника чистого попиту на кредити.
Періодичність	Щоквартально	Щоквартально	Щоквартально	Щоквартально	Щоквартально	Щоквартально	Щоквартально	Щоквартально	Щоквартально
Початок проведення	1964 р.	IV квартал 2002 р.	II квартал 2007 р.	II квартал 2000 р.	1999 р.	I квартал 2003 р.	липень 2007 р.	IV квартал 2003 р.	II квартал 2009 р.
Обстежені сегменти кредитного ринку	Бізнес-кредитування (комерційне та промислове); для придбання нерухомості; кредитування домогосподарств (кредитування житлової нерухомості, іпотечне кредитування, іпотечне рефінансування, споживче кредитування)	Кредитування корпорацій та домогосподарств, включаючи іпотечне кредитування.	Кредитування населення (з забезпеченням і без забезпечення) та корпоративне кредитування.	Всі види кредитів, включаючи кредити, муніципальним організаціям.	Кредитування великих і середніх корпорацій та малого бізнесу.	Кредитування корпорацій, домашніх господарств і місцевих органів влади.	Кредитування сектору та фізичних осіб. Нефінансові організації (34), об'єкти крупного (33), середнього (31) та малого (30) підприємництва.	Корпоративне та роздрібне кредитування.	Крупні корпоративні клієнти, малі та середні підприємства, населення (іпотечне та споживче кредитування).
Кількість банків, що беруть участь у обстеженні	75 американських та 23 відділення та представництва іноземних банків у США (2014 р.)	137 банків (2014 р.) з усіх країн Єврозони (в 2009 р. – 112 банків)	Кількість банків не є постійною. У 2009 р. – 1015 банків з ринковою часткою 75-85%.	50 банків, що охоплюють 75% кредитного ринку (список банків переглядається кожні 3 роки).	11 банків, що охоплюють понад 60% кредитного ринку.	Корпоративне кредитування – 7 банків; житлове – 9; споживче – 13; муніципальні кредити – 6 і 6 лізингових компаній.	38 банків.	24 банки, що володіють 75,9% портфеля банківського сектора.	68 найбільших банків (2012 р.), що охоплюють понад 85% кредитного ринку. Регіональні обстеження з 2010 р. охоплюють 21 регіон.

Джерело: складено за даними [12, 18]

Окрема група запитань розроблена для виявлення причин зміни попиту на кредити та кредитні лінії з боку основних категорій позичальників. Респондент повинен визначитися, наскільки важливим є вплив відповідного фактору на прийняття рішень щодо зміни зазначених у питанні умов кредитування.

Відповіді щодо змін умов кредитування, надаються, як правило, за 5 стандартними позиціями, та є такими:

- суттєво посилюються (*Tightened considerably*);

- помірно посилюються (*Tightened somewhat*);
- майже не змінилися (*Remained basically unchanged*);
- помірно пом'якшилися (*Eased somewhat*);
- суттєво пом'якшилися (*Eased considerably*).

Як приклад, у табл. 2 наведено результати обстеження ФРС умов банківського кредитування нефінансових корпорацій США у липні 2014 р. за означеними стандартними позиціями

Таблиця 2. Результати обстеження ФРС змін умов банківського кредитування нефінансових корпорацій США у II кварталі 2014 р.

Відповіді банків-респондентів щодо змін умов кредитування (за стандартними позиціями)	Усі банки-респонденти		Великі банки		Інші банки	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
<i>Для великих і середніх фірм:</i>						
Суттєво посилюються	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Помірно посилюються	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Майже не змінилися	67	89,3	35	87,5	32	91,4
Помірно пом'якшилися	8	10,7	5	12,5	3	8,6
Суттєво пом'якшилися	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Усього	75	100,0	40	100,0	35	100,0
<i>Для малих фірм</i>						
Суттєво посилюються	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Помірно посилюються	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Майже не змінилися	66	91,7	34	91,9	32	91,4
Помірно пом'якшилися	6	8,3	3	8,1	3	8,6
Суттєво пом'якшилися	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Усього	72	100,0	37	100,0	35	100,0

Джерело: складено автором за даними [3]

Для Єврозони обстеження умов кредитування здійснюється за такими категоріями: кредити та кредитні лінії для підприємств; іпотечні кредити, споживчі кредити та інші види кредитування домогосподарств [1]. Достатньо показовим є те, що в умовах посилення фінансової нестабільності до переліку запитань жовтневого 2012 р. анкетування ЄЦБ додав два додаткових запитання щодо впливу фінансових хвилювань на доступ до роздрібного фінансування та впливу кризи суверенного боргу на фінансові умови та стандарти кредитування [2].

В Російській Федерації в процесі обстеження оцінюються зміни умов банківського кредитування для трьох категорій позичальників: великих корпоративних клієнтів, підприємств малого та середнього бізнесу та населення. Зміни кредитної політики відносно останньої групи клієнтів оцінюються окремо для споживчого та іпотечного кредитування [16, 17].

Слід зазначити, що перелік питань, запропонованих Банком Росії, складається лише з трьох, а саме:

1. Як протягом останніх трьох місяців у Вашому банку в цілому змінилися умови надання кредитів позичальникам (крім кредитних організацій)? (для трьох основних категорій позичальників: великі корпоративні позичальники, малий та середній бізнес, населення).
2. Якою мірою змінилися умови надання кредитів позичальникам (крім кредитних організацій) протягом

останніх трьох місяців? (для трьох основних категорій позичальників: великі корпоративні позичальники, малий та середній бізнес, населення).

До переліку основних умов віднесено такі:

- максимальний розмір кредиту;
- максимальний термін кредиту;
- рівень відсоткової ставки за кредитами та надбавки за більш ризиковими позиками;
- рівень додаткових зборів і комісій за надання та обслуговування кредиту;
- вимоги до кредитоспроможності позичальника;
- вимоги до розміру забезпечення за кредитом;
- спектр категорій позичальників та напрямів фінансування.

3. Які фактори і якою мірою вплинули на рішення про зміни Вашим банком умов кредитування позичальників (крім кредитних організацій)?

Слід звернути увагу на перелік тих факторів, які, за визначенням центральних банків, впливають на зміни умов банківського кредитування для основних категорій позичальників.

Так, наприклад, обстеження російського кредитного ринку здійснювалося з огляду на можливий вплив 7 основних факторів, які умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні (рис.1).

Рис. 1. Основні фактори, які впливають на зміни умов банківського кредитування для основних категорій позичальників

Джерело: побудовано за даними [15 – 17]

III етап. Розрахунок індексів змін умов банківського кредитування

За результатами обстежень формуються зведені індекси умов банківського кредитування.

Індекс "net percentage" (NP) дорівнює різниці між часткою банків, які повідомили про посилення умов кредитування, та часткою банків, які повідомили про пом'якшення умов кредитування:

$NP = (\% \text{ банків, що повідомили про посилення умов кредитування}) - (\% \text{ банків, що повідомили про пом'якшення умов кредитування})$.

Враховуючи, що оцінювання змін умов кредитування визначається за 5 стандартними позиціями, то індекс "net percentage" розраховується за формулою [8, С.17]:

$$I = [(N_{I2} + N_{I1} - N_{S1} - N_{S2}) / (N_{I2} + N_{I1} + N_n + N_{S1} + N_{S2})] \times 100\%, \quad (1)$$

де: I – індекс посилення умов банківського кредитування; N_{I2} – кількість банків, які визначили умови кредитування як такі, що "суттєво посилилися"; N_{I1} – кількість банків, які визначили умови кредитування як такі, що "несуттєво посилилися"; N_n – кількість банків, які визначили умови кредитування як такі, що "майже не змінилися"; N_{S1} – кількість банків, які визначили умови кредитування як такі, що "несуттєво пом'якшилися"; N_{S2} – кількість банків, які визначили умови кредитування як такі, що "суттєво пом'якшилися".

Слід зазначити, що ЄЦБ, Банк Англії, Банк Росії для оцінювання умов кредитування також застосовують дифузійні індекси ("diffusion index"), які розраховуються за формулою:

$$I = [(N_{I2} + 0,5 \times N_{I1} - 0,5 \times N_{S1} - N_{S2}) / (N_{I2} + N_{I1} + N_n + N_{S1} + N_{S2})] \times 100\%, \quad (2)$$

Використання цих індексів дозволяють більш коректно відображати градації змін умов банківського кредитування, але цей підхід є більш вибагливим до вихідної інформації [8, С.18]

Індекс Bank Lending Tightness (BLT) розраховується як середнє арифметичне індексів "net percentage" зміни умов банківського кредитування для основних категорій позичальників, перелік яких для різних країн є таким:

США: великі та середні фірми; малі фірми; іпотечні позики та позики на придбання комерційної нерухомості.

Країни Єврозони: великі нефінансові компанії; малі та середні нефінансові компанії; іпотечні позики; споживчі кредити.

Російська Федерація: крупні корпоративні клієнти, підприємства малого та середнього бізнесу, населення.

Слід звернути увагу, що при обчисленні індексу BLT позитивне його значення свідчить про посилення умов кредитування, а від'ємне – про пом'якшення. Показники попиту на кредити за результатами обстеження також розраховуються за окремими позиціями. Так, Банк Росії здійснює моніторинг показників попиту на кредити для окремих регіонів за такими позиціями: попит на нові кредити; попит на пролонгацію кредитів; очікування змін попиту позичальників на кредити. На основі отриманих результатів формується прогноз зміни умов кредитування та обчислюється показник чистого попиту на кредити. У табл. 3 наведено значення індексу BLT щодо зміни умов кредитування та попиту на кредити з боку позичальників країн Єврозони за результатами останніх кварталних обстежень ЄЦБ, проведених у 2014 р. [1].

Так, в країнах Єврозони у II кварталі 2014 р. спостерігалось зростання попиту на основні види кредитів, а умови кредитування навіть дещо пом'якшилися. Виявлено зростання попиту на споживчі кредити в Італії, Іспанії та в цілому в країнах Єврозони. Активність на ринку кредитування підприємств Єврозони в цілому свідчить про запровадження більш ліберальних умов кредитування в умовах зростання попиту на кредити, що свідчить про певні позитивні тенденції у подоланні рецесії, хоча в окремих країнах (Франція, Італія) не спостерігалось активізації попиту на комерційні кредити для бізнесу. Отже, центральні банки на основі регулярного проведення таких обстежень отримують важливу інформацію стосовно: впливу цінових та нецінових параметрів на збалансованість ситуації на кредитному ринку, адекватності кредитної політики банків відповідним очікуванням з боку клієнтів. Отримані розрахунки використовуються при розробці індикативних заходів, управлінні ризиками та проведенні стрес-тестування банківського сектора.

Таблиця 3. Значення індексу BLT щодо змін умов кредитування та попиту на кредити з боку нефінансових корпорацій в країнах Єврозони у 2014 р., %

Країни	Кредитування підприємств						Іпотечне кредитування						Споживче кредитування					
	Зміна умов кредитування			Зміна попиту на кредити			Зміна умов кредитування			Зміна попиту на кредити			Зміна умов кредитування			Зміна попиту на кредити		
	I кв.	II кв.	IC	I кв.	II кв.	IC	I кв.	II кв.	IC	I кв.	II кв.	IC	I кв.	II кв.	IC	I кв.	II кв.	IC
Єврозона	1	-3	14	2	4	-8	-5	-4	10	13	19	-4	-2	-2	7	4	17	-5
Німеччина	0	0	6	0	3	1	7	0	2	24	10	6	3	-7	0	13	8	7
Іспанія	0	0	13	20	20	-7	0	0	22	0	11	-15	-10	0	12	20	50	-18
Франція	0	-2	10	4	-2	-19	0	0	5	-1	-17	5	2	0	-1	13	6	-6
Італія	13	-13	24	0	0	0	-50	-25	7	38	63	3	0	0	12	-25	13	8
Нідерланди	-14	0	20	-29	-29	-17	17	0	23	17	33	28	-20	0	16	-20	0	-21

* IC – Історична середня

Джерело: складено автором за даними [1]

IV етап. Визначення підходів для оцінювання впливу змін умов банківського кредитування на обсяги кредитування та макроекономічне зростання

На наш погляд, це завдання є надзвичайно важливим для оцінювання впливу кредитного каналу трансмісійного механізму на економічні процеси, але в межах окремої статті неможливо детально зупинитися на всіх аспектах цієї теми. За висновками фахівців, існує стійкий зв'язок між динамікою індексів, що характеризують зміну умов банківського кредитування та динамікою ВВП. Так, в США в періоди посилення умов банківського кредиту-

вання (УБК) спостерігалось уповільнення темпів ВВП, або рецесія; за умов пом'якшення УБК – прискорення економічного зростання [7]. Разом з тим, остаточної думки з цього приводу не існує, а дискусії продовжуються.

Основними підходами, на основі застосування яких здійснюється дослідження впливу змін умов банківського кредитування на збалансованість на кредитному ринку та макроекономічні показники, є підходи Лоун-Моргана [5], Т. Куннінгхема [6], Г. Бондт і А. Маддалоні [7]. Зауважимо, що модифікація підходу Бондт-Маддалоні для російських умов знайшла відображення

у публікаціях О. Радевої [11]. Питання аналізу і моніторингу умов банківського кредитування знайшли відображення у роботах російських авторів А.Єгорова, А. Кармазіної, О.Чекмарьової [8]. Для моделювання впливу процесів кредитної експансії на економічне зростання застосовується підхід Лоун-Моргана, авторами якого є фахівці ФРБ Нью-Йорка Кара Лоун та Дональд Морган.

В процесі дослідження та опрацювання існуючих у практиці центральних банків підходів нами побудовано схему моніторингу ситуації на кредитному ринку, яку в узагальненому вигляді представлено на рис. 2.

Результати обстежень центральні банки використовують у процесі аналізу впливу кредитного каналу на макроекономічне зростання, а також при дослідженні ефективності кредитного каналу монетарної трансмісії. Крім того, отримана інформація, на нашу думку, є корисною при прийнятті центральними банками рішень щодо оцінювання фінансової інклюзивності в частині доступу до фінансів, вжиття відповідних заходів з метою стимулювання економічної активності (кредитна експансія або кредитна рестрикція) (рис. 2). Одержані результати широко використовуються на практиці в процесі реалізації грошово-кредитної політики та оцінки фінансової стабільності.

Висновки. Запровадження центральними банками макропруденційного регулювання обумовлює застосування нових підходів до дослідження впливу ситуації у фінансовому секторі на фінансову стійкість та економічне зростання в цілому. З огляду на це, обстеження збалансованості попиту та пропозиції на кредитному ринку потребує використання якісно нових інструментів та методів моніторингу, які враховують як фактори макрорівня (цінові), так і мікрорівня (нецінові). Для умов

України це питання є актуальним, враховуючи недостатній рівень транспарентності інформації щодо ситуації на кредитному ринку порівняно, наприклад, з окремими сегментами фондового ринку, а також обмежене коло інструментів та методів формалізації даних стосовно попиту на кредитні ресурси. Ось чому вважаємо за доцільне внести пропозицію щодо регулярних обстежень умов банківського кредитування та запровадити цю практику для областей з найбільшим обсягом кредитування населення та внесенням до виборки домінуючих банків у відповідних сегментах кредитування.

Проведення обстежень умов банківського кредитування дозволяє виокремити вплив на зміну відсоткових ставок таких факторів, як посилення вимог до фінансового стану позичальників (корпоративних клієнтів та населення); збільшення кола позичальників; обмеження максимальних термінів за кредитами; зміна вимог за додатковими кредитними комісіями для окремих категорій позичальників; посилення конкуренції та збільшення максимальних обсягів надання кредитів одному контрагенту або групі контрагентів, що призводить зростання ризиків концентрації та ін. Крім того, доцільним є відкоригувати для умов українського кредитного ринку методологію проведення обстежень, у т.ч. щодо уніфікації збору інформації та використання індексів. Отримана інформація є базою для визначення впливу нецінових факторів на доступність банківських кредитів для окремих категорій позичальників в Україні, зміну вартості позикових коштів для окремих галузей і регіонів країни, а також здійснення більш ґрунтовних досліджень щодо впливу кредитного каналу трансмісійного механізму на економічне зростання.

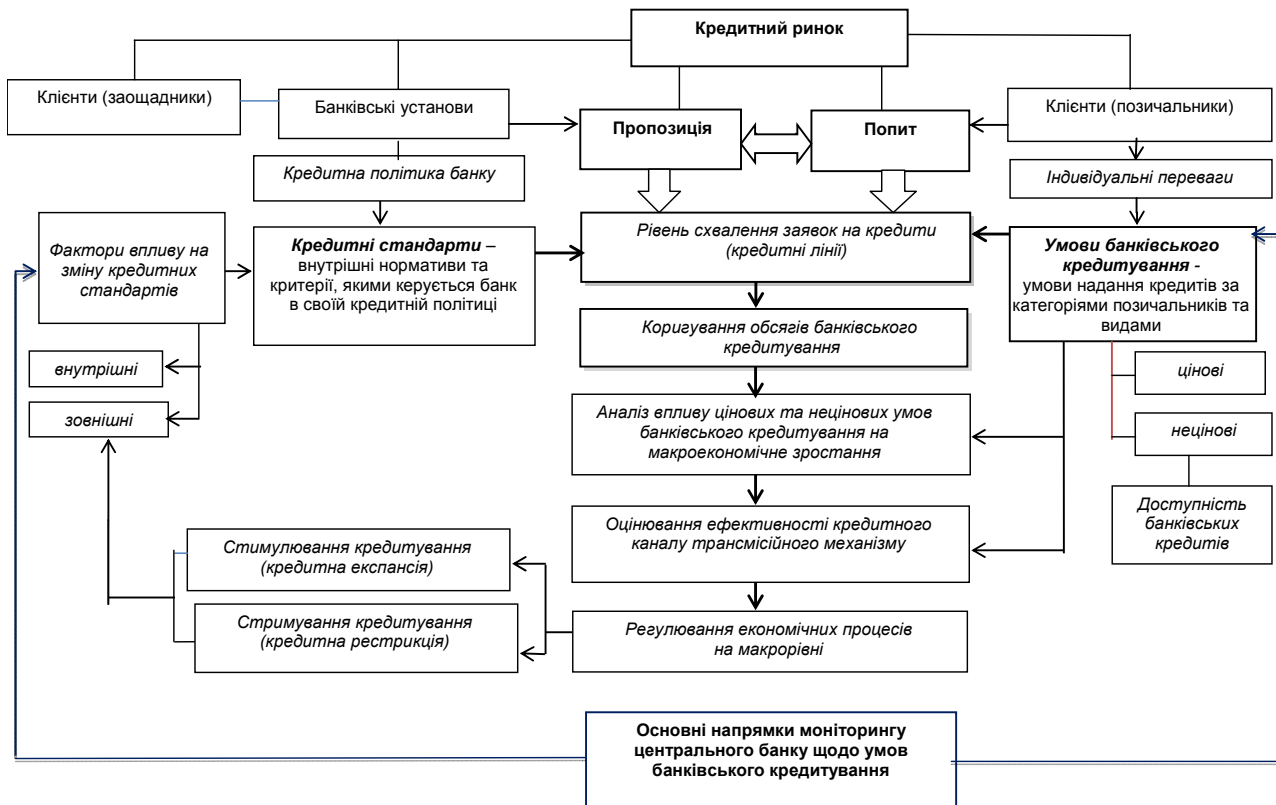

Рис.2. Основні напрямки моніторингу збалансованості попиту та пропозиції на кредитному ринку

Джерело: побудовано автором

Список використаних джерел

1. The Euro Area Bank Lending Survey. 3rd Quarter of 2014 [Електронний ресурс] // European Central Bank: [сайт]. – Режим доступу: http://www.ecb.europa.eu/stats/pdf/blssurvey_201407.pdf?da48b686a17b77a3521c30083610656f. (дата використання джерела: 25.09.2014).
2. The Euro Area Bank Lending Survey. 3rd quarter of 2012 [Електронний ресурс] // European Central Bank: [сайт]. – Режим доступу: http://www.ecb.europa.eu/stats/pdf/blssurvey_201210.pdf. (дата використання джерела: 20.09.2014).
3. The July 2014 Senior Loan Officer Opinion Survey on Bank Lending Practices. [Електронний ресурс] // Federal Reserve: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/boarddocs/snloansurvey/201408/fullreport.pdf>. (дата використання джерела: 21.09.2014).
4. The October 2012 Senior Loan Officer Opinion Survey on Bank Lending Practices [Електронний ресурс] // Federal Reserve: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/boarddocs/SnLoanSurvey/201210/default.htm>. (дата використання джерела: 20.09.2014).
5. Lown C. The Credit Cycle and the Business Cycle: New Findings Using the Loan Officer Opinion Survey / C. Lown, D. Morgan: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.newyorkfed.org/research/economists/morgan_credit_cycle.pdf. (дата використання джерела: 25.09.2014).
6. Cunningham T. The Predictive Power of the Senior Loan Officer Survey: Do Lending Officers Know Anything Special? [Електронний ресурс] // Federal Reserve: [сайт]. – Режим доступу: https://www.frbatlanta.org/research/pubs/wp/working_paper_2006-24.aspx (дата використання джерела: 15.09.2014).
7. Bondt D. The euro area bank lending survey matters: empirical evidence for credit and output growth / D. Bondt, A. Maddaloni [Електронний ресурс] // European Central Bank: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1160.pdf> (дата використання джерела: 25.09.2014).
8. Егоров А.В. Анализ и мониторинг условий банковского кредитования / А.В. Егоров, А.С. Кармазина, Е.Н. Чекмарева // Деньги и кредит. – 2010. – №10. – С.16–22.
9. Моисеев С.Р. Денежно-кредитная политика: теория и практика: учеб. пособие / С.Р. Моисеев. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2011. – 784 с.
10. Маевский В. О некоторых особенностях функционирования денежного акселератора / В. Маевский, К. Зорин // Вопросы экономики. – 2011. – №9. – С.27–41.
11. Радева О.В. Основные подходы к применению индикаторов условий банковского кредитования в макроэкономическом моделировании / О.В. Радева // Деньги и кредит. – 2012. – №10. – С.54 – 58.
12. Назаров А. Обследование изменений условий банковского кредитования [Електронний ресурс]. / А. Назаров, Д. Булова // Банківські веснік. – 2012. – №4. – Режим доступу: <http://www.nbrb.by/bv/articles/9033.pdf> (дата використання джерела: 20.09.2014).
13. Мищенко С.В. Стимулирование кредитования как фактор экономического роста / С.В. Мищенко // Вестник Финансового университета. – 2013. – №1(73). – С.35–45.
14. Слав'янська Н.Г. Світовий досвід моніторингу умов банківського кредитування / Н.Г. Слав'янська // Фінансовий простір. – 2011. – №3. – С.72–76.
15. Обзор Центра макроэкономических исследований Сбербанка России. 12–18 сентября 2011 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sbrf.ru/common/img/uploaded/analytics/2011/> (дата використання джерела: 15.09.2014).
16. Изменения условий банковского кредитования во I квартале 2013 года [Електронний ресурс] // Банк России: [сайт]. – Режим доступу: http://www.cbr.ru/dkp/print.aspx?file=iubk/iubk_13-1.htm&pid=dkp&sid=itm_5742. (дата використання джерела: 15.09.2014).
17. Изменения условий банковского кредитования во II квартале 2012 года [Електронний ресурс] // Банк России: [сайт]. – Режим доступу: http://www.cbr.ru/dkp/print.aspx?file=iubk/iubk_12-2.htm&pid=dkp&sid=itm_5742 (дата використання джерела: 15.09.2014).
18. Науменкова С. Развитие кредитования у посткризисных условиях / С. Науменкова, С. Мищенко // Банківська справа. – 2013. – №1. – С.3-19.

Надійшла до редколегії

С. Науменкова, д-р экон. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ОБСЛЕДОВАНИЕ СБАЛАНСИРОВАННОСТИ СПРОСА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА КРЕДИТНОМ РЫНКЕ: ОПЫТ ЦЕНТРАЛЬНЫХ БАНКОВ

В статье раскрыты подходы центральных банков к обследованию условий кредитования для оценки влияния неценовых факторов на сбалансированность кредитного рынка. Обоснован вывод о необходимости мониторинга кредитного рынка Украины и обследования доступности кредитов для определенных категорий заемщиков (бизнеса и населения) на основе имплементации зарубежного опыта.

Ключевые слова: кредитный рынок, центральный банк, опросы кредитных специалистов, диффузный индекс, ужесточение условий кредитования.

S. Naumenkova, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SURVEY OF DEMAND AND SUPPLY BALANCE IN LOAN MARKETS: CENTRAL BANK'S EXPERIENCE

This article examines the existing Bank Lending Survey (BLS) approaches to the assessment of the non-price lending conditions' impact on the credit market balance. BLS responses provided domestic central banks an early and reliable signal about the deterioration of financing conditions and the financial access. The monitoring pattern stipulate by using the core indicators: net percentage, diffusion index, Bank Lending Tightness (BLT). The priority tasks for National Bank of Ukraine for Bank Lending Survey were put forward by author. Senior Loan Officer Opinion Survey (SLOOS) on Bank Lending Practices address changes in the supply of, and demand for, bank loans to businesses and households over the past months.

Keywords: credit market; central bank; bank lending survey (BLS); diffusion index; bank lending tightness (BLT).

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 10(163): 57-63
339.138:332.15
JEL M310

Л. Пащук, канд. экон. наук, асист.,
О. Комендант, канд. экон. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МІЖНАРОДНІ СИСТЕМИ МЕРЧАНДАЙЗИНГУ В УПРАВЛІННІ ПОВЕДІНКОЮ СПОЖИВАЧІВ

Визначено основні проблеми та перспективи використання міжнародного досвіду побудов систем мерчандайзингу як елементу комплексу маркетингу в управлінні поведінкою споживачів, виділено групи базових областей побудов систем мерчандайзингу, виявлено основні форми торгівлі і використання видів мерчандайзингу.

Ключові слова: міжнародні системи мерчандайзингу, комплекс маркетингу, поведінка споживача, міжнародний ринок, просування продажів.

Постановка проблеми. В умовах насичення суспільства матеріальними благами, загострення ринкової конкуренції, формування системи споживчих цінностей нового типу та клієнтоорієнтованості сучасного бізнес-середовища, проблема збуту товарів стає все більш

актуальною для всіх суб'єктів господарювання. Дослідження, проведені фахівцями Американського інституту реклами на місці продажу показали, що 70% рішень про покупку того або іншого продукту приймається покупцями безпосередньо в торговельному закладі. За ре-